Bu Sayıda: 21. Yüzyılda Direnişler

Direniş pratikleri ve stratejileri hakkında düşünmek Türkiye sosyal bilimcileri için hiç bu kadar acil ve elzem görünmemişti. Elinizdeki sayı, Gezi direnişinin yıl dönümünde bu direnişi, 2000'li yıllarda dünyanın çeşitli coğrafyalarında neredeyse eş zamanlı olarak gelişen direniş pratikleri bağlamında kuramsal ve politik olarak anlamlandırmak ihtiyacının bir ürünü olarak ortaya çıktı. Sayımız dizgiye girmek üzereyken Soma'da Türkiye tarihinin en büyük iş cinayetlerinden biri yaşandı. Geldiğimiz tarihsel noktada, toplumsal hareketleri açıklarken geçerli kılınan ve bir süredir parlaklığını kaybeden yeni toplumsal hareketler kuramının karşısında, tarihsel maddeci bir konum alışın aciliyeti son derece yakıcı biçimde hissediliyor. Praksis'in bu sayısında, direnişler açısından bereketli başlayan yüzyılımızı, bu direnişlerin aktörleri, talepleri, stratejileri, önceki direnişlerle karşılaştırıldıklarında öne çıkan devamlılıkları ve kopuşları bağlamında eleştirel bir çözümlemeye tabi tutan makaleler ve söyleşiler okuyacaksınız.

Tüm dünyada kabaca 1980'lerin ilk yıllarından itibaren uygulanmakta olan neoliberal politikalar sınıf ve mülkiyet ilişkilerinde önemli dönüşümlere yol açtı. Ulusal ekonomilerin uluslararası piyasalara eklemlenme süreçlerinde, kendi özgün tarihselliği içinde her ülkede farklı siyasi rejimler ve tahakküm stratejileri ortaya çıktı. Bu farklılıklara rağmen her ülkede yaşanan sürecin gösterdiği paralellikler dikkat çekici. Toplumsal muhalefeti etkisizleştirmek amacıyla 1960'lar ve 1970'ler boyunca kolektif hareketin başat aktörleri olan sendikaların örgütsel yapısı yasal ve kurumsal düzenlemelerle zayıflatılmaya çalışıldı. Özellikle 1990'lı yıllarda, daha özgürlükçü bir toplumsallığın ancak kimlik ve tanınma siyasetinin sınıf temelli siyasetin yerini almasıyla yeşerebileceğini iddia eden yaklaşımların hâkim olmasıyla birlikte güçlenen sivil toplumculuk bir yandan kolektif mücadelenin aktörlerini ve taleplerini çeşitlendirirken, öte yandan örgütlü toplumsal mücadeleyi tekil gündemlere bölerek zayıflattı. Üstelik siyasal alana doğrudan müdahale etme kaygısı ve çabası gütmeyen bu sivil toplumculuk, siyasi, ekonomik ve sosyal alanları biribirinden yalıtma niyeti güden neoliberal/yeni sağ çevrelerce de memnuniyetle karşılanıp, desteklendi.

Özelleştirmeler, sosyal politika ve güvenlik kurumlarının işlevsizleştirilmesi sonucu artan işsizlik, güvencesizlik ve mülksüzleşme 1990'lı yıllar boyunca toplumsal hoşnutsuzluğu arttıran faktörler oldular. Yoksulluğun ve yoksunluğun sistem açısından sürdürülemez hale geldiği IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarca dahi kabul edilip, yapısal yoksullukla mücadele politikaları geliştirildi. Bu neoliberal nitelikli sosyal politikalarla eş zamanlı olarak yaşanan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerinin tamamen piyasa mekanizmalarına terk edilmesi, doğal kaynakların metalaşması ve hatta hayatın patentlenmesi gibi kapitalist ekonominin kriz eğilimini öteleme çabaları olarak değerlendirebilecek gelişmeler, yüzyıl dönümünde farklı ülkelerde çeşitli formlar alan direnişlere neden oldu. Sivil toplum örgütlerinin tekil gündemleri yeniden müşterekler etrafında birleşirken sivil toplum siyasal toplum arasındaki ayrımın yapaylığı ifşa oldu.

Yüzyılın ilk eylem haberleri Güney Amerika'dan geldi. 2000 yılında Bolivya'da Aymara yerlilerinin su kaynaklarının özelleştirilmesine karşı başlattıkları mücadele, 2001 Arjantin ekonomik krizi ertesinde yaşanan isyanlar ve fabrika işgalleri, 2003 yılında Brezilya'da topraksız kır işçilerinin büyük toprak sahiplerine ve kamuya ait kullanılmayan toprakları işgal etmeleriyle başlayan topraksızlar hareketi ve 2006 yılında Şili'de lise öğrencilerinin parasız ve eşit eğitim hakkı talepleriyle başlattıkları isyanlar ve okul işgalleri öne çıkan mücadele pratikleri oldu. 2007 yılında artan gıda fiyatları 2008 yılı baharında Bangladeş, Haiti ve Mısır başta olmak üzere pek çok ülkede eylemlere yol açtı. Etkileri sürmekte olan gıda krizinin üzerine, 2008 yılında büyük finans şirketlerinin iflasıyla patlak veren finans krizi ve ardından süregelen küresel ekonomik durgunluk binince direnişlerin coğrafyasını genişletecek koşullar

oluştu. 2010 yılının Aralık ayında Tunuslu bir seyyar satıcının işsizliğe ve kötü yaşam koşullarına isyan edip kendini yakarak intihar etmesi Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz ülkelerinde ardarda yaşanan Arap Baharı eylemlerinin kıvılcımı oldu. 2011 yılının Eylül ayında New York borsasının bulunduğu bölgedeki Zucotti Park'ına kamp kuran yüzlerce eylemci ABD hükümetinin banka kurtarma operasyonlarına tepkilerini Wall Street'i işgal et eylemiyle gösterdiler. Bu işgal eylemleri kısa sürede ABD'nin birçok eyaletine yayıldı. Hükümetlerin ekonomiyi krizden kurtarma amaçlı uyguladıkları 'reform' paketleri Güney Avrupa'da da direnişle karşılaştı. Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya başta olmak üzere birçok ülkede halk isyanları yaşandı. 2012 yılının 14 Kasım günü Avrupa eylem günü ilan edildi. Dinamikleri büyük ölçüde ulusal bağlamda şekillenmiş bu direnişlerle birlikte küreselleşme karşıtı hareketler ve Dünya Sosyal Forumu gibi daha enternasyonalist örgütlenmeler 21. yüzyılın dikkate değer hareketleri oldular. Türkiye'de 2008 kriziyle doğrudan ilişkili eylemler yaşanmış olsa da AKP'nin özelleştirme ve istihdam politikalarına tepki 2009-2010 kışında Ankara'nın çetin kış koşullarına ve polis şiddetine rağmen 78 gün süren eylemleriyle Tekel işçilerinden geldi. Tekel işçilerinin sarstığı devletin meşruiyet zemininde Gezi direnişinin ardından onarılması mümkün olmayacak çatlaklar açılmış görünüyor.

Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkelerde de gelişen farklı direniş formları siyasi otoritenin ve devletin genel krizine yol açma eğilimini gösteriyor. 1980'lerin başında uluslararası sermayenin iç piyasalara erişiminin ve bununla birlikte her ülkenin uluslarasılaşmış sermayesinin küresel ekonomiye entegre olmasının önündeki engellerin kaldırılması ve sermayenin iktidarının yeniden kurulması ancak devletin rolünün neoliberal dönemde yeniden tanımlanmasıyla mümkün olabilirdi. Kapitalist devletin toplumsal ilişkilerin bir tezahürü olduğunu kabul edersek, toplumsal mücadelenin böylesine parçalanıp zayıfladığı, buna mukabil sermaye sınıflarının merkezileşip, yoğunlaştığı bir dönemde kapitalist devletin daha otoriter bir biçim alması veya en azından otoriterleşme eğilimleri göstermesi beklenmedik bir gelişme değildir. Devlet iktidarının bu neoliberal dönüşümü gerçekleştirecek şekilde sistematik olarak kullanılması ve bu süreçte otoriterleşmesi, genel olarak devleti ve bazı ülkelerde siyasal rejimi 21. yüzyıl direnişlerinin önemli bir hedefi haline getirdi.

Sayımızın "21. Yüzyılda Değişen Toplumsal Hareketler" başlıklı ilk yazısı makroskopik bir bakışla yukarıda sıraladığımız tüm direnişleri 19. ve 20. yüzyıl direnişlerinden farklılıkları açısından ele alıyor. Senem Atvur, bu farklılıkları 21. yüzyıldaki toplumsal hareketlerin aktörlerindeki, amaçlarındaki ve eylem stratejilerindeki dönüşümler üzerinden inceliyor. 1830-1848 yılları arasında tüm Avrupa'ya yayılan, ardından 1871 Paris Komünü'nde siyasal iktidarı ele geçirmeyi deneyimleyen 19. yüzyıl toplumsal hareketliliğinin temel aktörü, sınıf bilinci kazanmış işçilerdi. Bu mücadelelerin temel amacı, işçi sınıfının devrim yoluyla iktidarı ele geçirmesi, sosyalist ve komünist bir düzen kurmasıydı. Bu amaçla, grevler ve toplu gösteriler örgütlenirken, şiddet ve silahlı mücadele ilkesel olarak reddedilmemiş, gerekli durumlarda kullanılmış stratejiler arasındaydı. 19. yüzyılda ivmelenen devrimci işçi mücadeleleri önce Birinci Dünya Savaşıyla gerilerken, hemen ardından 1917 Ekim Devrimi ile yeni bir dönemece girer. Atvur'a göre, Ekim Devrimi sınıf mücadelesine yeni bir yorum getirirken, devrimci mücadeleler içinde yöntem farklılıklarının derinleşmesinde etkili olmuş, devrimci mücadele ile sosyal demokrasi arasındaki ayrımı da genişletmiştir. Post-Marksist kuramların da etkisiyle sorunların yasal ve siyasal demokratik düzlemde, kültür, kimlik, özerklik, nitelikli yaşam meselelerine odaklanılarak, devrim yerine köklü reform önerileriyle çözülebileceği fikri 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Atvur'a göre, eski hareketlerin birikimine dayanan yeni toplumsal mücadelelerde mücadele pratikleri çeşitlenmiş, eylem alanı genişlemiştir. Ancak zamanla, bu hareketlerin de kimi tıkanıklık-

ları fark edilir hale gelmiş ve küresel düzenin yarattığı eşitsizlik ve adaletsizlik gibi sorunların ifşa olmaya başlaması 21. yüzyılda yeni protestolara yol açmıştır. Atvur, farklı kesimleri bir araya getiren bu hareketlerin, yeni toplumsal hareketlerden ayrılan özelliğinin, onların ulus-ötesi karakteri, katılımcılarının çeşitliliği, ağ yapısında örgütlenmeleri ve teknolojik yeniliklere adaptasyonları olduğunu söyler. Atvur'a göre, eylemler, devletin iktidar yapılarını aşarak farklı ülkelerdeki hareketlerin bağlantı kurmasını kolaylaştıran ulus-ötesi bir alan yaratarak sistem karşıtlığı için de zemin oluşturmaktadır. Atvur'un dikkat çektiği bir diğer önemli nokta 21. yüzyıl toplumsal hareketlerinde katılımcı demokrasi mekanizmalarına ve demokratik karar alma süreçlerinin uygulanmasına verilen önemdir. Atvur, David McNally (2013)'ye referansla çağdaş toplumsal hareketlerin, liberal bireyciliğe indirgenen, müdahaleci ve baskıcı demokrasinin sınırlarına meydan okuduğunu, toplumsal hareketlerin demokrasi taleplerinin dolaylı olarak antikapitalist nitelik taşıdığını ve bunu sistem karşıtlığına çevirmek içinse siyasi hareketlere ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Atvur, son olarak, Haziran Direnişini değerlendirirken, hedeflerin somutlaştırılması ve farklı kesimlerin bu hedefler doğrultusunda ortaklık kurabileceği bir örgütlenme yapısı kurulması gerekliliğini vurguluyor. Gezi'de yaratılan birliği güçlendirilebilmek için mücadele deneyimine sahip örgütlü kesimlerin katkısının önemli olacağına işaret eden Atvur'a göre, tabandan gelen yeni örgütlenmelerin üyelerinin sınıfsal konumlarını belirginleştirecek bir çatı altında bir araya gelmeleri hem direniş içinde yer alan yeni proleterlerin sınıf bilinci kazanmasında etkili olabilir, hem de örgütsüz kesimlerin sistem karşıtlığı yönünde örgütlenmesinde rol oynar.

Direniş sayımızın ikinci yazısı Barış Karaağaç'ın Leo Panitch'le yaptığı bir söyleşi. Panitch, 21. yüzyılda bir yandan sosyal demokrat parlamenterizmin iflas ettiğinin açık hale geldiğini öne sürüyor. Sosyal demokrasinin hâkim olduğu İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanan reformlar, madun sınıfların elini güçlendirip, kapitalizmin çelişkilerini keskinleştirdi. Fakat aynı zamanda bu reformların sonucu olarak, 1970'lerin sonunda derinleşen kriz konjontüründe işçi sınıfının karşısında daha güçlü ve daha örgütlü bir sermaye sınıfı vardı. Bu durumun artık daha net görülür hale gelmesiyle birlikte, sistem içi revizyonlar sosyalist muhalefetin gündeminden tamamen düştü. Öte yandan, neoliberal dönemde işçi sınıfı mücadelesini zayıflatacak yönde eğilimler olduğunu söyleyen Panitch işçi sınıfının yaşam standartlarını borç yükü altına girerek ve böylece kapitalist finans ilişkilerinin ağına düşerek iyileştirmeye çalıştığını vurguluyor. Bu durum, batıda olduğu gibi, Türkiye ve Brezilya gibi üçüncü dünyanın bir parçası olarak anılan ülkelerde de işçi sınıfının eylemliliğini baltalamakta. Bu zorluklara rağmen protestolar güçleniyor. Ama Panitch'e göre, işgal hareketi veya diğer protesto biçimleri devletin içine girip onu dönüştürebilecek siyasal eylemlilik kapasitesine sahip değil. Eylem birlikteliğini aşacak biçimde solu biraraya getirecek bir siyasal örgütlenme ihtiyacı olduğunu tespit eden Panitch, bu örgütlenmenin sınırları net çizilmiş bir sosyalist parti örgütü olabileceğine işaret ediyor. Bununla birlikte, Panitch yeni tür bir faşizmin yayılmakta olduğuna ve böylesi bir tehdit altında sosyalist örgütlenmenin inşası tartışmalarını bir kenara bırakıp, anti-faşist bir cephe altında biraraya gelinmesi gerekliliğine işaret ediyor. Bu noktada, devletin demokratikleşmesinin anti-kapitalist bir mücadele olarak anlaşılması gerektiğine, sermaye denetiminin uygulanabilmesinin sosyalist stratejinin hedefi olabileceğine vurgu yapıyor. Panitch söyleşinin sonunda, 30 Mart 2014 yerel seçimler sonrası bir kez daha açık biçimde beliren bir soruyu tekrar ediyor: İnsanların acil beklentileriyle, sosyalistlerin uzun vadeli programları arasında nasıl bir köprü kuracağız?

Ali Ekber Doğan, 2008-9 ekonomik krizi sonrasında gelişen isyan hareketlerinin önemini, kamusallığın aldığı yeni biçim, müşterekler ve yeniden müştereklestirme bağlamında tartıştığı makale-

sinde dünyanın dört bir yanını dolaşan isyan ruhunun ülkesel veya bölgesel ölçekte anti-kapitalist kopuşları getirememiş olsa da, yaşanan sürecin dünya ölçeğinde yeni bir sosyal-siyasal devrim çağının kapılarını aralayan tarihsel bir momente denk geldiğini iddia ediyor. Doğan'a göre, Tunus'tan Tahrir'e, Occupy Wall Street'den, Puerta Del Sol'a, oradan Taksim'e, Sao Paulo'ya, Sofya'ya milyonlarca insanın meydanlarda ve parklarda kurduğu çadırlar, bu çadırkentlerde gelişen kâr amacı gütmeyen dayanışmacı ekonomik ilişkiler ve bu alanlarda düzenlenen forumlar gözardı edilemeyecek bir dönüştürücü iradeyi barındırmaktadır. Bu deneyimler, kamusallığı yalnızca ve basitçe siyasete ve toplumsallığa dair bir alan olmanın ötesine taşımış, topluluğun ortak ihtiyaçlarının nasıl karşılandığına dair bir tartışmanın da odağı yapmıştır. Doğan'ın yeni kamu uzamı diye adlandırdığı dönüşüm yeniden müşterekleştirme girişimlerine işaret ediyor. Buradan hareketle Doğan, daha da ileri giderek, tek tek alındığında bir tür reformizme denk düştüğü söylenebilecek olan sosyal ve kamusal alana sahip çıkma eylemleriyle dayanışmacı ilişki kurma pratiklerinin ve bunun sonucu olarak gelişen müşterekleşmenin, egemen sınıfların neoliberalizmde ısrar ettiği kriz koşullarında, kapitalizmin ötesinde bir medeniyete yönelen yeni ve farklı tür bir siyasal devrimler çağını başlatacak bir sosyal devrim sürecinin öncü deneyimleri olarak değerlendirilebileceğini öneriyor.

Alfredo Saad-Filho, Gezi direnişiyle neredeyse eş zamanlı olarak Brezilya'da gelişen ayaklanmaların, neoliberalizmin maddi özelliklerine dayanarak incelenebileceğini öne sürüyor. Başlangıçta ücretsiz toplu taşıma ve kamu hizmetlerinin tedariğinde iyileştirme gibi bu hizmetlerden en çok yararlanan çalışan kesimlerin doğrudan taleplerini dillendiren gösteriler, çok çeşitli ve kimi zaman çelişkiler içerebilen talepleri olan orta sınıfın birkaç hafta içinde gösterilere katılmasıyla ve ana-akım medyanın daha çok bu kesimin taleplerini seslendirmesiyle birlikte nitelik değiştirdi. Saad-Filho'ya göre, ayaklanmanın aktörlerindeki değişimin ve medyanın manipülasyonun farkedilir hale gelişi önemli bir dönüm noktası oldu. Bir yandan sendikalar ve genel olarak sol siyaset, öbür yandan Başkan Dilma Roussef dialog zemini arama yolunu seçtiler. Bu iki tarafın işçi sınıfını doğrudan ilgilendiren talepler üzerinde uzlaşmasının ardından ilk ayaklanan kesim sokaktan çekildi ve gösteriler birkaç gün içinde sönümlendi. Saad-Filho, Brezilya'da deneyimlenen bu sürecin işçi sınıfının neoliberal dönemdeki dönüşümü bağlamında değerlendirilebileceğini iddia ediyor. Sendikaların ve sol hareketin neoliberalizm bağlamında zayıflatılarak işçi sınıfının daha atomize ve kolektif eylem konusunda görece daha deneyimsiz hale getirildiğine işaret ediyor. Bununla birlikte işçi sınıfı mücadelesinin taleplerinde bir daralma ve reformizm olduğunu söylüyor. Dahası Saad-Filho'ya göre, bu yeni nesil işçiler, devlet-karşıtı, siyaset-karşıtı ve kolektif eylem karşıtı söylem altında büyüdüler. Saad-Filho, sendikalar veya radikal sol partiler aracılığıyla örgütlenecek gücü veya isteği olmayan bu yeni işçi sınıfının internet üzerinden hareketlenme kanallarına ve alternatif temsil biçimlerine daha çok bağlanmasıyla birlikte durumun iyice karmaşıklaştığını söyler. Ona göre, "yeni" işçi sınıfı neoliberal kapitalizmin getirdiği toplumsal, teknik ve kültürel bölünmeler tarafından büyük ölçüde felç edilmiş ve lümpenleştirilmiş durumdadır. Sosyal medya ağları, uzun vadeli bir örgütlenmenin yerini tutacak nitelikte değildir. Buradan hareketle, Saad-Filho eski tip kitlesel sol örgütlülüğün önemini vurgulayarak bitiriyor.

Brezilya'da 2013 yılında gerçekleşen protestolar üzerine bir de söyleşiye yer veriyoruz. Tamer Söyler'in Jesse Souza'yla gerçekleştirdiği bu söyleşi Praksis'in 32. sayısının dosya konusu olan orta sınıf tartışmasını Brezilya bağlamında ön plana çıkarıyor. Souza, Brezilya'daki toplumsal hareketliliğin bir orta sınıf kalkışması olarak anlaşılamayacağını vurguluyor. Suoza söyleşide dört temel noktaya dikkat çekiyor. Öncelikle, Brezilya tarihinde önemli bir yer teşkil eden kölelik müessesesinin günümüzün sınıfsal ayrımlarının temelini oluşturduğunu ve bu tarihsel arkaplan anlaşılmadan sınıfsal kat-

manların nasıl hareketlendiklerinin anlaşılamayacağını iddia ediyor. İkinci olarak, Brezilya'da sınıfların sosyal konumlarını değerlendirirken, sembolik tahakküm mekanizmalarının nasıl işlediğine dikkat edilmesi gerektiğine ve bu yapılmadığı ölçüde kimi ezilmişliklerinin açıklanamaz hale geldiğine dikkat çekiyor. Üçüncü olarak, Souza, Brezilya'da son yıllarda yaşanan ekonomik dönüşümle beraber işçi sınıfının bir kesiminin nasıl güvencesiz orta sınıf kategorisine "yükseldiklerine" dikkat çekiyor. Bu güvencesiz orta sınıfın aslında yeni bir işçi sınıfı olduğu, fakat geleneksel anlamda işçi sınıfından farklılıklar arz ettiği için kendisini orta sınıf olarak gizlediği ve bunun sınıf bilincinin gelişim sürecini sekteye uğrattığı iddiası dile getiriyor. Son olarak da toplumsal aktörlerin varoluş biçimlerinin daha en başından ne kadar sınırlandırıldığını vurgulayarak, gerçekçi bir özgürlük arayışının analitik çerçevesine işaret ediyor.

Adam Hanieh ile 2013 tarihli *Lineages of Revolt* (Direnişin Kökenleri) kitabında öne sürdüğü tezlerden hareketle yaptığımız söyleşi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika direnişlerinin akademik ve siyasal analizi açısından bir dizi önemli nokta içeriyor. Hanieh, direnişlerin analizinin Orta Doğu'ya dair genel kavrayışın metodolojik hatalarının sürdüğü bir alan olduğunu not ettikten sonra, bu hataların siyasal kavrayışı zayıflattığı alanları örnekliyor. Yöntemsel ulusalcılığın Orta Doğu coğrafyasının bir bölge olarak anlaşılmasına engel olduğunu belirten Hanieh, sosyal bilimlerin ulusal ölçekte tanımlanmış alanlar arası bağlantıları gözden kaçırmasının sebebini de böylelikle tespit ediyor. Hanieh, bölgesel siyasal iktisadın son yirmi yıldaki gelişimini neoliberal kapitalizmin yapısal dinamikleri ve bölge içinde ve dışındaki aktörlerin konum ve ilişkileri bağlamında incelemeyi öneriyor. Bu yöntemin, bölgenin gelişiminin eşitsiz ve birleşik doğasının ulusal ölçeği şekillendirmesi, sınıf oluşumu ve devletin yapısı için ifade ettiklerini açıklamak için verimli bir perspektif olduğunu öne sürüyor. Bütün bu hatırlatmaların sadece akademik bir kaygının ifadesi olmadığının altını çizen Hanieh, bu sorulara verilecek yanıtların geniş çaplı siyasal çağrışımlara gebe olduğunu belirtiyor.

Hanieh, bir ideal tip olarak görülen Batı kapitalizmine karşı Orta Doğu'da kapitalist ekonomik gelişmenin başarısızlığı ve bunun nedenlerinden biri olarak sivil toplumun yokluğu tezlerini de incelikli bir değerlendirmeye tabi tutuyor. Eşitsiz bir birikimle damgalanmış küresel bir tekil kapitalist ekonominin varlığını temel almayan yaklaşımlar, otoriterliğin kapitalizme içkin dinamiklerden biri olarak ele alınması yerine, onun gelişmesinin önünde bir engel olarak kavramsallaştırılmasına yol açıyor. Sınıf perspektifi yerine ikame edilen bu tür perspektiflerde, 2011'deki isyanların hemen ardından uluslararası finansal kurumların bölgeyle yeniden bağlantıya geçerek neoliberal yönelimi anahatlarıyla pekiştiren ve meşru kılan politikalardaki devamlılığı güvence altına alma teşebbüsleri de görünmez hale geliyor.

Hanieh söyleşisinin günümüz direnişlerinin analizi bakımından önem taşıyan bir başka yanı, kendiliğinden ve örgütsüz gelişme özellikleri öne çıkarılan direnişlerin, kendilerini önceleyen emek hareketleriyle bağlarının anlaşılması noktasında yaptığı vurgu. Tunus ve Mısır gibi emek hareketlerinin görece güçlü olduğu ülkelerde bu hareketlerin eski rejime kararlı bir biçimde direnme becerisi olan bir toplumsal birikim sağlamış olmalarını önemli bir etken olarak anan Hanieh, emek hareketinin bu derece güçlü olmadığı Libya, Yemen gibi coğrafyalarda direnişlerin manipüle edilmelerinin daha kolay olduğu gözleminde bulunuyor. Sayımızdaki diğer yazıların da işaret ettiği direnişler arasındaki tarihsel sürekliliğin, hem deneyim aktarımı ve korku duvarının aşılması noktasında, hem de direnişlerin kitleselleştiği anlarda direnişe içerik kazandırma konusunda oynadığı rol, siyasal strateji tartışmaları açısından bugün her zamankinden daha önemli görünüyor.

Esra Akgemci Meksika'nın NAFTA üyeliğinin fiilen başladığı 1 Ocak 1994 tarihinde Chiapas eyaletinde başlattığı silahlı ayaklanmayla adını duyuran Zapatista hareketi üzerine bir değerlendirme yapıyor. Zapatista hareketi yalnızca Latin Amerika'nın direnişler serisinin ilk halkası olması açısından değil, küreselleşme karşıtı ilk toplumsal hareketlerden biri olması açısından da dosya konumuz için önemlidir. Akgemci yazının odağına Zapatista hareketinin 2006 Meksika seçimlerinde yürüttüğü, alternatif bir sol program belirleme çabası olarak nitelendirdiği "Öteki Kampanya"yı alıyor. Zapatista hareketinin takındığı bu tutum üzerinden, genel olarak Latin Amerika'daki sol partiler ve toplumsal hareketler arasındaki çelişkili ilişkileri çözümlemeye çalışıyor. Akgemci'ye göre, Zapatista hareketinin Öteki Kampanya ile seçimleri boykot ederek seçim siyasetinin ötesinde yeni bir siyaset yapma biçimini hayata geçirmeye çalışması Meksika solunun geleceği açısından ve genel olarak sol partiler ve siyasal hareketlerin ilişkisi açısında önemliydi. Akgemci, herhangi bir toplumsal hareketin basitçe solu iktidara taşıyan bir araç olarak görülmemesi gerektiğini vurguluyor. Ona göre, Zapatista deneyiminin özgün yanı, iktidarı ele geçirmeye değil, iktidar karşısında sürekli "iktidar dışı alanlar" yaratma mücadelesi vermesidir. Akgemci, Zapatista hareketinin "devrimi mümkün kılan bir devrim" yapmak için yeni bir siyasal kültür oluşturma çabasının solun gelişimi açısından son derece önemli bir mücadele biçimi olduğunu öne sürüyor.

Görkem Dağdelen sınıf siyasetinin küresel düzeyde güç kaybettiği iddialarını dünyanın atölyesi olarak adlandırılan Çin örneğinde tartışmaya açıyor. Dünya manüfaktür üretiminin yüzde 19.8'sinin gerçekleştirildiği bu "ekonomik mucize" coğrafyasına, "emek isyanlarının yükselen merkez üssü" olarak bakarken, bu mucizenin mimarlarını sürecin sadece mağdurları olarak değil, direnişin aktörleri olarak ele alıyor. Çin'de 1980 sonrası hızlanan kapitalist birikimi anlamak için hem kırsal ekonomik dönüşümün hem de manüfaktür üretiminin tarihsel dinamiklerini analiz eden Dağdelen, yirmi yıl gibi kısa bir sürede iki kattan fazla artan ücretli çalışan sayısının ardında yatan göçmen, geçici, kayıtdışı işçiler kategorilerini analiz ederek, çalışma ilişkilerinin yapısal koşullarıyla emek hareketinin biçim ve içeriği arasındaki bağlantıyı çalışmasının merkezine alıyor. Özellikle emek tarihi literatüründe detaylı bir analize tabi tutulmuş olan yarı-proleter(leşme) kavramına ve bunun emek hareketine kaçınılmaz olarak zarar vereceği iddialarına Dağdelen Çin örneğinde eksik proleterleşmenin değişen dinamikleri bağlamında yer veriyor. Yeni kuşak göçmen işçilerin muhalif kültürünün ani, kendiliğinden gelişen, bireysel ve bedensel direnişe dayalı, ekonomik talepler etrafında şekillenen işçi direnişlerine yol açması, yapı ve aktörün dinamik olarak ele alındığı bir analize kapı açıyor. Göçmen işçiliğin bu derece yoğun olduğu bir toplumsal formasyonda, sınıf ve vatandaşlık bilincinin içiçe geçmiş olması, sınıf siyasetinin birtakım özgül tarihsel ve kültürel dinamikleri üzerinde düşünmeyi gerekli kılıyor.

Dağdelen'in makalesinin önemi, emek-sermaye ilişkileri alanını devletin neredeyse tamamen kapladığı varsayılan Çin'de, bu alanın kontrolü için kullanılan Tüm Çin Sendikalar Federasyonu'nun hem bürokratik bir aygıt hem de bir emek örgütü olarak çelişkili konumunu analizine dahil etmesinden de kaynaklanıyor. Batılı endüstriyel ilişkiler anlamında bir sendika olup olmadığı tartışılan bu federasyonun, emek hareketine karşı bir yandan koruyucu, bir yandan da sınırlayan tavrı, işçileri kendiliğinden ve militan eylemliliğe sürüklemek, hatta bazı istisnai durumlarda yasal mevzuat dışında kendi örgütlenmelerini yaratmaya itmek gibi sonuçlara yol açıyor. Dağdelen'e göre, emeğin yapısal gücünün örgütsel dinamiklerden gelen güçle desteklenmesi gerektiği tezi, Çin emekçi sınıfının direnişlerinin çoğunlukla anlık ve kendiliğinden ortaya çıktığı son dönemlerde, direnişin işyeri düzeyinin ötesine geçmesi ve işyerleri arasında ittifak ağları kurulmasının aciliyeti karşısında önem kazanıyor.

Dergimizin bu sayısından itibaren düzenli olarak kitap değerlendirmeleri yayımlayacağız. Bu sayımızın son yazısında Ahmet Kerim Gültekin, Patika Kitap Yayınevi'nin okurlara 2013 sonunda kazandırdığı *"Dört Dağa Sığmayan Kent – Dersim Üzerine Ekonomi-Politik Yazılar"* başlıklı derlemeyi değerlendiriyor. Gültekin, Cumhuriyet'in yok sayılan travmalarının konuşulur hale getirilmesinin, AKP hükümetinin toplumu yeniden kurma projesinin işlevsel bir parçası olduğunu tespit ediyor. Ancak, Gültekin'e göre, bu görece konuşma özgürlüğü, ekseriyetle Dersim'in özgün tarihine ve etno-kültürel dünyasına dair kendisini tekrar eden araştırma-inceleme yazını biriktirmiş durumda. ***"Dört Dağa Sığmayan Kent"*** kitabı güncel sosyal değişmenin sosyo-ekonomik ve etno-kültürel boyutlarını sorunsallaştıran alternatif bir çalışma olarak dikkat çekmekte. Çalışma, yeni bir Dersim/Dersimlilik kimlik alanının oluşum dinamiklerini, tarihsel ve güncel bağıntılarıyla ve bütüncül bir perspektifle sunmaktadır. Ekonomi-politik, tarihselci ve bütüncül yaklaşımıyla ciddi bir analiz derinliği yakalayabilmiş olan ve bu özellikleriyle Dersim külliyatına çok kuvvetli bir katkı ve eleştiri olan bu derlemenin saha çalışmalarından elde edilen verilere dayanan tüm makalelerini Gültekin yazısında tek tek tanıtıp, değerlendiriyor.

Bu sayıda olması için çok çaba sarfettiğimiz ancak başarılı olamadığımız konu Rojava'daki Kürt direnişi. Demokratik özerklik tartışmalarının hız kazandığı bir dönemde Rojava'da yaşananlar hem bu tartışmayı somut örnekler üzerinden yürütmek hem de son yılların en büyük direnişlerine sahne olan Orta Doğu coğrafyasında direnişin pratik olarak örgütlenmesi üzerine konuşabilmek adına son derece verimli bir alan sunuyor. Bu konu hakkında Praksis'in yayın çizgisine uygun yazı bulmak konusunda kolektif bir çaba içine girmemize rağmen sonuç alamamızın arkasında yatan nedenler üzerinde düşünmek kanımızca aynı zamanda sosyal bilim pratiğimiz üzerine düşünmek anlamına da gelecektir.

Elinizdeki sayının bir başka eksiği de cinsiyetçilik ve heteronormativiteye karşı yürütülen mücadelelerle ilgili değerlendirme eksikliği. Uzun yıllardır tartışageldiğimiz sosyalist feminist siyasal hattın gerilimleri meselesine Queer siyasetin de –belki tam da bu gerilimlerin çözümlenmesi noktasında olanaklar yaratarak- eklendiğini, LGBTİ mücadelesinin görünürlüğünün artmasıyla toplumsal cinsiyet meselesinin reel siyasette çok daha açık biçimlerde tartışılır hale geldiği son dönemde, direniş stratejileri konuşurken toplumsal cinsiyetin de analitik bir kategori olarak ele alınması gerekir kanısındayız. Bunun anlamı, feminist mücadelenin "diğer/asıl" mücadeleler yanında bilanço eksik kalmasın diye anıldığı bir toplamı hedeflemek yerine, feminizmin asli unsurlardan biri olduğu direniş stratejileri üzerine konuşmak olmalı. Bu açıdan, tıpkı yukarıda Rojava konusunda bahsettiğimiz gibi, feminizmin eksikliği de bizi bilgi üretim süreçlerimiz hakkında yeniden düşünmeye çağırıyor.

Kapitalizmde krizler bitmez. Özelleştirmeler, işsizlik, güvencesizlik ve metalaşma süreçleri devam edecek ve yeni krizleri doğuracaktır. Bu süreçte yapılması gereken proaktif bir mücadeleyi salt bir reddiye olarak değil, uğruna direnileni kuran bir süreç olarak örgütlemektir. Yeni ve yaratıcı örgütlenme biçimleriyle, uzun süreli amaçlar etrafında kolektif eylemi başlatabilme ve sürdürebilme kapasitesine nasıl sahip olunacağı üzerine düşünmeye, yazmaya devam edeceğiz. Bu saikle, tüm eksikliklerine rağmen sosyal bilimlerde yazmanın kendisinin de bir direniş pratiği olduğunu hatırlatan bir sayıyla karşınızdayız.